

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

น้ำเป็นทรัพยากรแวดล้อมสำคัญต่อการก่อกำเนิดลักษณะชุมชนสังคมไทย เนื่องเพราะโครงสร้างสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของประเทศไทย ประกอบด้วยที่ราบลุ่มน้ำอันอุดมสมบูรณ์มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านหลายสาย น้ำจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการกำหนดลักษณะรูปแบบชุมชนน้ำบนพื้นฐานสังคมเกษตรกรรมขึ้น ซึ่งการที่ประชาคมสังคมไทยได้ตั้งหลักปักฐานบนผืนดินผืนน้ำในระยะเวลายาวนาน ทำให้น้ำได้เข้ามาแทรกซึมในวิถีชีวิตและเป็นบ่อเกิดของศิลปวัฒนธรรมไทยต่างๆ มากมาย เรียกได้ว่าน้ำเป็นหนึ่งในเดียวกับการดำเนินชีวิตหรือที่เรียกว่า ชีวิตชาวน้ำ เพราะน้ำเป็นตัวกำหนดรูปแบบชุมชน กำหนดความสามารถทางเทคโนโลยี กำหนดเวลา กำหนดกิจกรรม และกำหนดวิถีชีวิตในด้านอื่นๆ ซึ่งเป็นพัฒนาการของชุมชนไทยที่ได้ก่อร่างสร้างตัวมากับน้ำตั้งแต่ครั้งในอดีต จนเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะของสังคมไทย

ชุมชนดำเนินสะดวกเป็นชุมชนหนึ่งที่เติบโตขึ้นมาพร้อมกับคลองดำเนินสะดวก จึงมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ผูกพันกับน้ำในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านการอุปโภคบริโภค การเพาะปลูก การคมนาคมขนส่ง ตลอดจนการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางน้ำ โดยมีตลาดน้ำท่าโพธิ์ที่เป็นศูนย์รวมของชุมชนในการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน ซึ่งตลาดน้ำเคยเป็นภาพลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชนไทยที่ปรากฏอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร แต่ปัจจุบันชีวิตชุมชนน้ำและตลาดน้ำได้เสื่อมสภาพไปตามการเปลี่ยนแปลง หลังจากที่เรารับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา ลักษณะต่างๆ ที่เป็นแบบฉบับของสังคมไทยก็แปรเปลี่ยนไป เป็นชุมชนที่หันหลังให้กับแม่น้ำลำคลองและได้หันหน้าบ้านสู่เส้นทางถนนแทน วิถีชีวิตได้ถอยห่างจากลาน้ำที่เรือเข้ามาสู่ความเร็วและเป็นสากลมากขึ้น ซึ่งในขณะที่สภาพแวดล้อมกำลังปรับเปลี่ยนไปนั้น แต่ที่ชุมชนดำเนินสะดวกยังสามารถรักษาลักษณะดั้งเดิมและดำรงสภาพตลาดน้ำไว้ได้ ทั้งยังมีชื่อเสียงจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญระดับชาติ ซึ่งปัจจุบันหลงเหลือสภาพเช่นนี้อยู่เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย

อย่างไรก็ตามลักษณะเฉพาะของชุมชนริมน้ำดำเนินสะดวกค่อยๆ ปรับสภาพไปตามโลกแวดล้อม เมื่อเริ่มมีเส้นทางถนนตัดผ่านชุมชนและลำคลอง จึงทำให้ชุมชนหันมาพึ่งพาการคมนาคม

ขนส่งทางบกแทนทางน้ำมากขึ้น เกิดการเคลื่อนย้ายศูนย์กลางชุมชนจากริมน้ำมาริมถนน และเกิดตลาดบกขึ้นมาแทนที่แทนตลาดน้ำ ซึ่งการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมนี้มีผลต่อรูปแบบชุมชนและบทบาทของตลาดน้ำ เนื่องจากกิจกรรมต่างๆ ด้านเศรษฐกิจกันทางน้ำ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้กิจกรรมและวิถีชีวิตของชุมชนก็ปรับเปลี่ยนไปด้วย ซึ่งสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นไปภายใต้เงื่อนไขของการเปลี่ยนโลกคมนาคมในชุมชนคาบเนินสะควก นอกจากนี้โลกธุรกิจของตลาดน้ำก็แปรเปลี่ยนตามไปด้วย เมื่อภายหลังที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้เข้ามามีอิทธิพลต่อตลาดน้ำ ทำให้ระดับของการชุมนุมเพื่อธุรกิจท้องถิ่นต้องกลายเป็นธุรกิจท่องเที่ยวไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้จะค่อยๆ กลืนวิถีชีวิตของชุมชนน้ำ ที่เป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมเฉพาะของชุมชนสังคมาทยาให้เลือนหายไป

การสร้างความสำเร็จต่อวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและตลาดน้ำตามลำดับเหตุการณ์และบทบาทในแต่ละช่วงเวลา จะช่วยให้ทราบถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และสามารถคาดการณ์แนวโน้มต่อไปในอนาคตได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ชุมชนและพัฒนาตลาดน้ำคาบเนินสะควกให้เป็นไปอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่ใหม่เคยหยุดนิ่ง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงชุมชนและตลาดน้ำคาบเนินสะควก
2. เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมและความสัมพันธ์ของชุมชนกับตลาดน้ำคาบเนินสะควก
3. เพื่อต้องการทราบแนวโน้มชุมชนและตลาดน้ำคาบเนินสะควกในอนาคต
4. เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนและพัฒนาตลาดน้ำคาบเนินสะควก

ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตพื้นที่ศึกษา คือ เขตสุขาภิบาลคาบเนินสะควก และ สุขาภิบาลศรีคอนไพบ่ สุขาภิบาลคาบเนินสะควกมีพื้นที่ทั้งสิ้น 4.48 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,800 ไร่ สุขาภิบาลศรีคอนไพบ่มีพื้นที่ทั้งสิ้น 8.40 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,250 ไร่
2. ขอบเขตโดยเนื้อหา คือ เน้นศึกษารูปแบบกิจกรรมและความสัมพันธ์ของชุมชนและตลาดน้ำคาบเนินสะควกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพิจารณาจากประวัติความเป็นมา รูปแบบชุมชนและบทบาทของตลาดน้ำ

ขั้นตอนและวิธีดำเนินการศึกษา

ศึกษาจากเอกสารหรือห้องสมุด แผนที่หรือภาพถ่ายทางอากาศ และการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการออกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น
 - 1.1 ประวัติความเป็นมาของคลองดำเนินสะดวก
 - 1.2 บทบาทและความสำคัญของคลองดำเนินสะดวกต่อการตั้งถิ่นฐาน
 - 1.3 รูปแบบชุมชนและการราชที่ดินในปัจจุบัน
 - 1.4 อิทธิพลของการท่องเที่ยวต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกในปัจจุบัน
2. การศึกษาวิวัฒนาการของชุมชนและตลาดน้ำ โดยวิเคราะห์จากความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับโครงสร้างชุมชนและสภาพแวดล้อม
3. วิเคราะห์ผลกระทบของการเคลื่อนย้ายตลาดน้ำและชุมชนต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของชุมชน
4. วิเคราะห์แนวโน้มและปัญหาของชุมชนและตลาดน้ำในอนาคต
5. เสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาตลาดน้ำ เพื่อคงเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมไทยไว้
6. ศึกษาออกมาในรูปของการบรรยาย ตาราง แผนภูมิ แผนที่ และภาพประกอบ

แหล่งที่มาของข้อมูล

1. แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศจากกรมแผนที่ทหาร และสำนักผังเมือง
2. ข้อมูล สถิติ เอกสาร และจดหมายเหตุ ที่ได้รวบรวมไว้แล้ว จากหน่วยงานราชการ เอกชน และ สถาบันต่างๆ อาทิเช่น สำนักผังเมือง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หอจดหมายเหตุแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์เมืองราชบุรี หอสมุดกลาง และ ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม โดยการออกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ในกลุ่มคนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และนักวิชาการ

ประโยชน์ของการศึกษา

1. ทราบถึงขั้นตอนของวิวัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและตลาดน้ำดำเนินสะดวกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. กระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและตลาดน้ำ สามารถคาดการณ์แนวโน้มเพื่อกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา รวมทั้งการแก้ปัญหาชุมชนและตลาดน้ำดำเนินสะดวก
3. หน่วยงานของรัฐและเอกชน สามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาไปใช้เป็นมูลฐานในการปฏิบัติงาน เช่น ที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก ศาลากลางจังหวัดราชบุรี สำนักผังเมือง และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น

ข้อจำกัดของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการศึกษา และส่งผลให้การศึกษายังไม่สมบูรณ์เต็มที่ ซึ่งมีข้อจำกัดดังนี้

1. ขาดข้อมูลความเป็นมาของชุมชนและตลาดน้ำที่เป็นลายลักษณ์อักษร จึงจำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นส่วนใหญ่
2. การสัมภาษณ์จากการเล่าเรื่องราวในอดีตอาจทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อนได้
3. การสำรวจภาคสนามในส่วนของ การแจ่งน้ำเรือค้าขายในตลาดน้ำ อาจเกิดความคลาดเคลื่อนได้ เนื่องจากเรือค้าขายส่วนหนึ่งไม่ได้จอดนิ่งอยู่กับที่ซึ่งมีการพายเรือขึ้นล่องตลอดเวลา รวมทั้งสภาพทางเดินเท้าริมน้ำไม่สามารถเดินได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้การแจ่งน้ำเรือมีความคลาดเคลื่อนได้มาก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย